

Arbetarklassen i den ungerska revolutionen

I TOLKNINGAR AV DEN UNGERSKA REVOLUTIONEN

I Väst har den ungerska revolutionen 1956 vanligtvis hälsats som en revolution som inte fötts ur materiella villkor, och definitivt inte ur klasskonflikter, utan snarare som en revolution som uppkom för att återskapa de intellektuella fri- och rättigheter som den totalitära kommunistiska staten avskaffat. Revolutionen har därför avbildats som en revolution för frihet och sanning. Således har dess drivande kraft inte setts som det kommunistiska samhällets exploaterade massor, utan som den privilegierade eliten av intellektuella och författare, av olikstänkande kommunister och politiska reformister. (1) Av denna anledning heter en av de första och mest lästa böckerna om revolutionen *Tankens revolt* (2) och flera akademiska undersökningar har koncentrerat sig på den roll som författare och politiker spelade, och bortsett från den roll som arbetarklassen spelade. När arbetarklassens roll erkännes - som tex i en av de mest stimulerande sociologiska studierna, *Den oväntade revolutionen*, av Paul Kecskemeti - ses arbetarklassens inbrott som en oväntad händelse i elfte timmen. (3)

Denna tolknings inflytande har lett, inte bara liberala akademiker, utan även mer vänsterinriktade kommentatorer, att acceptera den nästan utan ifrågasättande. Det är kanske inte så konstigt att en leninist som Tony Cliff i det brittiska Socialist Workers Party kan beskriva de ungerska händelserna som att i början "var arbetarna långsammare att sätta sig i rörelse än de intellektuella". Men det är definitivt anmärkningsvärt när en specialbilaga i *Anarchist Worker*, publicerad på 20-årsdagen av den ungerska revolutionen, förklarar att "den kritiska andan spridde sig från de intellektuella till arbetarklassen". (4) Det var en liknande syn som fick den sovjetiske ledaren Chrustjev att fälla den enfaldiga kommentaren, att om bara ett tiotal författare skjutits vid det rätta tillfället, så hade revolutionen aldrig inträffat.

Mot dessa idéer - som alla betonar de intellektuellas ledande roll i revolutionen - hävdar jag att den ungerska revolutionen 1956 var en social revolution i vilken den drivande kraften - före, under och efter upproret i oktober 1956 - var industriarbetarklassen. Den betydelsefullaste aspekten var arbetarnas oberoende och självaktivitet. Dess viktigaste skapelse var arbetarnas självständiga organisationer - arbetarråden. Jag avser dessutom att argumentera för att under kampens gång - först mot Rakosis och Gerös stalinistiska regim, och sedan mot den av ryssarna insatte Janos Kadarregimer efter den andra väpnade invasionen den 4 november - så utvecklade sig arbetarrörelsens medvetande och organisering fram till den punkt då arbetarråden konstituerade sig själva som arbetarmaktens struktur. Detta möjliggjorde ett reellt alternativ till den kommunistiska staten och en modell för en oberoende väg till socialism som baserade sig på arbetarklassens självständiga kamp och konstruktiva självaktivitet.

II ARBETARRÖRELSEN FÖRE OKTOBERUPPRORET

Inledningen till de händelser som ledde fram till den ungerska upproret i oktober 1956 ses anligen i utnämningen av Imre Nagy till statsminister i juli 1953, och den vilja till politiska och ekonomiska reformer som inleddes av hans regering. De djupgående orsakerna till Nagys utnämning som tydligt beordrats av den högsta sovjetiska ledningen, liksom den sovjetiska ledningens påbud om reformer, berodde på att det var medvetet om att de kommunistiska staterna i Östeuropa var på randen till en svår social och ekonomisk kris, vilken skapats av Stalins påtvingade och alltför snabba industrialiseringspolitik.

Även om ingen någonsin påstått att Nagys utnämning på något sätt skulle ha varit ett resultat av ett uppror från någon gren av den ungerska eliten, och speciellt inte av författare och intellektuella, har det ofta förbisetts att dessa förändringar hade föregåtts av massiva utbrott av arbetarklass-revolter i hela Östeuropa och i själva Ungern.

De flesta har hört talas om arbetarnas uppror i den tjeckiska staden Plzen i början av juni och den strejkvåg som därefter spred sig över hela Tjeckoslovakien, samt om det än mer dramatiska arbetarupproret i Östberlin två veckor senare, vilket krossades av sovjetiska tanks. Men vid den av den våg av arbetarprotester som därefter spred sig över hela det östeuropeiska kommunistblocket är inte så allmänt känt. På Östberlin-upprorets andra dag var det även demonstrationer och upplopp i sju polska städer och Warzsawa, Krakow och Slask ställdes under krigsrätt. Sovjetiska tanks tog del i krossandet av oroligheterna. Vid samma tidpunkt började de första stora strejkerna sen slutet av 40-talet, då 2-300 arbetare vid det stora Matyas-Rakosi-stålverket - ett av stalinistregimens största byggnadsverk - i Budapests industriförort Csepel strejkade i protest mot de låga lönerna, arbetsnormerna och matbristen i stan. Även om strejken slogs ned och arbetarna återvände till arbetet inom 48 timmar utan att något av deras krav hade tillgodosetts och trots regeringens försök att hålla strejken hemlig, för att hindra den från att sprida sig över hela landet, så utbröt strejker och oroligheter vid andra större industricentra i Ungern. Mest värt att notera är stålverkscentra i Ozd och Dios Györ i östra Ungern. Imre Nagy har berättat i sina memoarer att även de ungerska bönderna demonstrerade en masse på Pustan. (5)

Imre Nagy tvekar inte att detta spöke - arbetarklass-revolter i de kommunistiska staterna - i juni 1953 ledde till de sovjetiska ledarnas krav att den tidigare stalinistiske härskaren i Ungern, Matyas Rakosi, skulle ersättas på statsministerposten av Imre Nagy, och att den ungerska "nya kursen" 1953-1955 skulle inledas. "Den nya kursen" försökte höja levnadsstandarden, öka tillgången på konsumtionsvaror och över hela linjen minska de ekonomiska och politiska spänningarna, för att på så sätt köpa sig fri från massornas missnöje.

Under Imre Nagys två första år som statsminister uppstod och utvecklades den första politiska och intellektuella oppositionen mot den stalinistiska regimen. Arbetarnas och de intellektuellas "elit-uppror" ökade gradvis i styrka och självförtroende. Men uppkomsten av denna "elitrevolution" var bara möjlig för att massorna tidigare hade gjort uppror i juni 1953. Vad mer är, under åren mellan juni 1953 och oktober 1956, var det tvärtom så att det inte var författarnas och den intellektuella eliten som inspirerade och ledde arbetarmassorna mot revolution. Det var fortfarande det konstanta trycket av massoroligheter som pressade elitens oliktankande och rebellaktiviteter framåt.

När vi studerar några av de mer dramatiska resultaten av "den litterära revolten", som ofta ses som den först uttalade attacken på regimen och vilken uttryckte författarnas föresats att säga hela sanningen, så finner vi att de skarpaste av dessa attacker faktiskt var de som beskrev böndernas och arbetarnas missnöje och otillfreds-

ställelse med regimen. En av de mest kända av dessa är Peter Kuczkas *Nyirseg Dagbok*, i vilken Kuczka grafiskt beskriver det hat som de fattiga bönderna i nordöstra Ungern kände mot regimen.

Det är också så att mycket av denna litterära revolt var ett resultat av att kommunistpartiet sänt författare till landsbygden för att förklara partiets politik för folket och vinna det över till regimen. Men det var istället folket som övertygade författarna om den misär och det förtryck som den kommunistiska regimen skapade. Än en gång handlar det inte om att författarna talar om sanningen för folket. Nej snarare var det så att de lärde sig sanningen av folket. Detta klargjordes kanske tydligast i en dikt av Sandor Csoori - en ung författare som själv kom från en bondefamilj - i vilken deklarerade:

Jag levde på höjderna,
långt från folket,
och jag såg bara ljuset.
Mitt lyckliga öde
gömde för mig
verkligheten,
hård och bitter.

Enbart de som varit kommunistregimens lojala supportrar, och som åtnjutit framgång och privilegier, var ouppnåeliga för det vanliga folkets känslor. T o m många intellektuella, vilka hade varit den stalinistiska regimen starkaste kritiker, var lika ovetande hur massorna levde och tänkte.

En prominent kommunistisk intellektuell som fängslades under Rajk-processen, György Paloczi-Horvat, har berättat hur "t o m i fängelset förlorade jag till en början inte min tro på marxismen" och hur hans tro först krossades när han hörde en arbetarfånge förbanna regimen i de grävsta termer med orden "Det är bara en massa skit. Det är vad det är." (6)

På samma sätt var det med Sandor Kiss - en ledande medlem av Småägarpartiets vänsterflygel - som 1946 hade fängslats och arresterats i en av de första fejkade rättegångarna efter kriget. När han släpptes ur fängelset 1953 började han arbeta på en tegelfabrik precis utanför Budapest. Där blev han både uppväckt och förvirrad av att höra hur fritt och med berätt mod folket förbannade systemet, regimen, Rakosi och arbetsnormerna.

Än vanligare är exemplen på unga människor som hade vunnit på regimen framsteg inom ekonomi och utbildning, och därför blivit lojala supportrar och ofta medlemmar av kommunistpartiet. De var förvånade över den opposition de alltid mötte då de umgicks med arbetarna.

En student hade som ett led i sina studier börjat arbeta på en fabrik. Han berättar: "Då åkte jag till Csepel och byggde socialismen även där. Jag jobbade som stålarbetare på Matyas-Rakosiverken. Det var där som jag förstod att arbetarna hatade regimen till den milda grad att de 1953 var redo att förstöra den, och allt som hörde samman med den".

På samma sätt var det bland studenterna själva. Under den liberala atmosfär som rådde under Nagys första regeringstid så var det bonde- och arbetarbarnen som var frispråkigast. En student beskriver: "Det var kanske bondebarnen, som regelbundet åkte hem och såg misären i byn, som var mest uttalade i sin kritik. De var fränare än medelklassbarnen..."

Minsann. Ju närmare man kommer arbetarklassen, ju klarare och kompromisslösare blir förkastandet av regimen. T ex berättar en 50-årig tillskärare i Budapests skofabrik att: "Det var ett allmänt missnöje bland arbetarna, och det kom fram så fort två människor började prata. Arbetarna trodde inte på någonting som kommunisterna lovade, för de hade svikit sina löften så många gånger."

Och en fabriksarbetare från Csepel förklarar att: "Kommunisterna nationaliserade alla fabriker och liknande företag med parollen: 'Fabriken är er! Arbeta för er själva!' Sanningen var precis tvärtom. Dom lovade oss allt, samtidigt som dom underordnade oss och tryckte ned oss i den värsta tänkbara misär."

Denna intensiva och bittra känsla som arbetarklassen hyste mot regimen behövde inte stimuleras av de intellektuella skrifter. Om det var något unikt med "elitrevolutionärerna" - politikerna, författarna, de intellektuella - så var det att dessa var de enda som hade gått på myten att den stalinistiska staten var ett arbetarparadis. Till skillnad från dem hade arbetarna inga illusioner att förlova, och dess missnöje och uppror bröt fram vid varje tillfälle som gavs under månaderna och åren som ledde fram till revolutionen.

Mindre än ett år efter oroligheterna i juni 1953 kom en ny strejkvåg, även om den mest var sporadisk och isolerad. Nyheten om dessa strejker censurerades totalt av tidningar och radio.

Även om strejker var ovanliga händelser och oftast hemlighölls av partiet så kunde man trots allt se vidden av missnöjet i sådana faktorer som omsättningen på arbetskraft, frånvaron, snatteriet och sabotaget. Officiella ungerska rapporter visar att 1955 hade mindre än 27% av arbetarna varit på samma jobb i mer än 5 år, och på t ex Ganzvarvet omsattes en tredjedel av arbetskraften varje år.

Den höga omsättningen berodde troligen inte enbart på arbetarnas missnöje med sina arbeten, utan också på ledningens försök att undertrycka missnöjesyttringar genom att avskeda potentiella bråkstakar. Detta verkade speciellt ha varit fallet med de skickligare och längre utbildade arbetarna, vilka begärde högre lön för sin skicklighet. Om detta berättar en arbetare från ett spinneri i Sporon: "Utbildade arbetare avskedades om och om igen då de öppnade munnen och begärde mer betalt. Självklart var ledningen rädd för att de skulle orsaka problem bland de övriga."

Många fabriker plågades även av snatteri- och stöldepidemier. Följande ord kommer från en förman på Obudavarvet: "Lyssna på mig Jimmie. Dom är den värsta sortens skitstövlar när dom säger att sabotaget är organiserat. Alla saboterar. Vet du vad det innebär...spontant sabotage?...Och det är väldigt användbart och

lönande...Dom säger att koppar behövs till skepp som ska levereras till Sovjetunionen. Pläterad plåt får duga åt dom! Kopparn kommer att säljas till smältverk. Jag gör det, och mina kollegor gör det. Ofta säger vi inte ett ord till varandra."

Angående detta anmärker en journalist cyniskt att den stalinistiska regimens kanske mest konstruktiva resultat kan iakttas i att "byarna runtomkring den 'stora socialistiska byggnationen' har de flesta nya bondehusen. Dessa har byggts med förstaklassigt material och är av ordentlig konstruktion...Naturligtvis har materialet 'flyttats' från de socialistiska byggnationerna".

Medan de intellektuella som behandlar stjälandet ser det som en protest och som ett sätt för arbetaren att ta ut sin ilska på företaget, är det tydligt att det för många arbetare var väsentligt och nödvändigt för deras livsuppehälle. Vidden av stjälandet belyses av det ökade antalet arbetare i ungerska fängelser vid den här tiden.

I själva verket fanns det, som en källa anger, år 1953 nästan inte en enda ungersk familj som inte hade någon av sina medlemmar eller nära vänner dömd för politiska eller ekonomiska brott. Majoriteten av dessa var arbetare som dömts för stöld. Flera rapporter vittnar om det faktum att det var många fler arbetare än intellektuella eller medlemmar av tidigare privilegierade klasser i fängelserna. Imre Nagy, som troligen hade tillgång till de rätta siffrorna, skrev i början av 1956 att "antalet fängslade personer är större än någonsin tidigare...Men det mest alarmerande är att majoriteten av de dömda kommer från arbetarklassen - industriarbetare". (7)

Stjälandet var uppenbarligen ett sätt för arbetarna att försöka upprätthålla sin annars fallande levnadsstandard. En studie över revolutionen och dess följder som publicerades underjordiskt i Ungern i början av 1957 under pseudonymen Hungaricus stöder sig på officiell ungersk statistik när den hävdar att reallönen hade fallit 20 procent under det socialistiska uppbyggets år 1949-1953. Arbetarnas genomsnittliga månadslön var mindre än priset på en ny kostym, medan dagsförtjänsten för en arbetare på statsjordbruken inte räckte till 1 kg kött. Hungaricus-pamfletten påstår t o m att bara 15 procent av de ungerska familjerna levde över regimens deklarerade minimilevnadsstandard, medan 30 procent uppnådde den nätt och jämnt och 55 procent levde under den. Detta betyder att i 15 procent av arbetarklassfamiljerna hade inte alla medlemmar en filt att sova under, och 20 procent av arbetarna hade ingen vinterjacka. Hungaricus hävdar att dessa 'kaplösa' utgjorde fronttrupperna i attackerna mot de sovjetiska tankarna i oktober 1956. Den information vi har om de stridande i revolutionen verkar definitivt bekräfta att så var fallet.(8)

Officiella ungerska rapporter accepterar att nästan alla Budapests 15 000 studenter deltog i demonstrationerna den 23 oktober, men hävdar att nästan 2/3 av studenterna drog sig tillbaka

från striderna under de två följande dagarna. Studenterna själva vittnar om detta faktum - det var inte de som stod emot den sovjetiska attacken, det var "den rådbarkade arbetarklass-ungdomen, ligister i läderjackor från slummen i Angyalfold och Ferencvaros".

"De som slogs på gatorna", rapporterar en student, "var unga män från arbetarklassen. Okultiverade, råa och ibland antisemitiska." En annan berättar för oss: "De drevs inte av idealistiska mål. Motiven för deras hjältemodiga handlande låg i deras äventyrlusta och i det faktum att de betraktade striden som en bra sport."

Officiella rapporter om de som skadats i striderna stöder denna bild. Statistik som samlades ihop från ett antal sjukhus visar att 80 till 90 procent av de skadade revoltörerna var unga arbetare, medan studenterna inte utgjorde mer än 3 till 5 procent av de skadade. Ytterligare upplysningar om motiven hos dessa unga upprorsmän ges av en ungersk läkare som behandlade många skadade. Han rapporterar ha sagt: "Bland revoltörerna fanns hur många som helst, som inte hade en aning om Petöficirkeln eller som inte ens hade hört talas om den, för vilka Gomulkas namn var nästan lika okänt, och som besvarade frågor om varför de hade riskerat sina liv i striderna med svar som 'Ja, är det verkligen värt att leva för 600 Forint i månaden?'."

Med hänsyn till alla dessa bevis anser jag att de olika argumenten för att den ungerska revolutionen gjordes uteslutande i jakt på intellektuella friheter, att den var ett plötsligt och oväntat utbrott som startades av ett elituppror från ovan, samt att "ingenting antydde att massorna kunde eller skulle ta saken i egna händer" (9), kan visas vara inget annat än akademiska myter utan grund i historiska fakta. Tvärt emot dessa myter kan nu den grundläggande drivkraften i den ungerska revolutionen erkännas ha varit, inte elitens oliktankande, utan massornas missnöje. Detta missnöje var dessutom inte något som bröt fram just i det sista ögonblicket - oväntat - i oktober 1956, utan en kraft som hade varit i jäsning och under utveckling - och i själva verket demonstrerat sig själv i olika former - under de tre år som passerat sedan Stalins död 1953.

I själva verket var det massorna själva - och speciellt industriarbetarklassen - som var desillusionerade, missnöjda, missbelåtna och upproriska långt innan eliten av författare och intellektuella blev det. Det var också massornas växande missnöje och upproriskhet som tjänade till att skapa ett klimat inom vilket eliten började - försiktigt och trevande till en början - uttrycka sitt oliktankande. Det var den konstanta jäsningen bland massorna som höll de intellektuella på språng, som bakifrån stötte dem framåt gång på gång,

för att hålla kampen igång. Så fort de intellektuella blev mer frispråkiga, mer kritiska, mer upproriska, hade massorna oftast redan tagit åtminstone ett ytterligare steg framför dem på vägen mot revolutionen.

Denna tolkning får även vida teoretiska konsekvenser. Därför att i detta perspektiv ses arbetarnas opposition mot kommuniststaterna som stimulerad av sin exploatering och aliering i produktionsprocessen och fördelningen av materiella varor, istället för att ha varit stimulerad av de intellektuellas krav på abstrakta friheter. Med andra ord ses revolutionen inte som en produkt av intellektuella ideal, utan av ekonomiska och sociala klasskonflikter. Genom att använda detta perspektiv i de två följande delarna av artikeln ska jag på ett liknande sätt påvisa att revolutionens nyaste och radikalaste skapelser - i både praktiskt och teoretiskt hänseende - på samma sätt inte heller var resultatet av idéer och aktiviteter från en elitgrupp bestående av intellektuella, författare och politiker, utan istället uppkom ur arbetarklassens självaktivitet som utvecklades ur klasskonflikten. Denna klasskonflikt är av lika central och fundamental betydelse i de östeuropeiska samhällena, som i något västkapitalistiskt samhälle, och på grund av den strävar arbetarklassen att uppnå kontroll över produktionsmedlen.

III ARBETARRÖRELSEN UNDER OKTOBERREVOLUTIONEN

Det skulle vara absurt att förneka att det faktiska utbrottet av revolten den 23 oktober 1956 startades av en speciell sektion av eliten, nämligen studenterna. De kallade den dagen till demonstration till stöd för de politiska förändringarna i Polen - vilka fört Gomulka till makten dagen innan - och redan kvällen innan formulerade de vad som skulle bli revolutionens grundläggande krav: bortdragande av de sovjetiska trupperna, ett nytt partiledarskap, en ny regering under Imre Nagys ledning, fria val och en fri press. Emellertid var det arbetarklassens ingripande på kvällen den 23 oktober som omvandlade, vad som startat som en fredlig rörelse för en inre reform, till en fullskalig social revolution.(10)

Det var arbetarna i Budapest som drog ned den gigantiska bronsstatyn av Stalin - "symbolen för stalinistiskt tyranni och förtryck" - och på gatorn gjorde arbetarna väpnat motstånd mot de sovjetiska tanksen, vilka sänts in för att krossa upproret. I själva verket hävdar några att den första sovjetiska interventionen - 23-28 oktober - slogs tillbaka av motståndet från de ungerska arbetarna.

Om arbetarklassen nedkämpade den första sovjetiska interventionen, gjorde de det inte enbart genom väpnat motstånd. Strejker mot den sovjetiska interventionen startade nästan samtidigt, med liten koordinering och definitivt utan ledarskap eller tidigare organisering, i Budapest och över hela landet. Inom 24 timmar

var strejken total. Vid samma tid och med nästan samma spontanitet tog arbetarna kontroll över sina fabriker. De upprättade arbetarråd som ersatte den tidigare fabriksadministrationen och utgjorde strejkens ledarskap, samt uttryckte arbetarnas krav. Arbetarråd upprättades i själva verket nästan omedelbart efter revolutionens utbrott i både Budapest och provinsstäderna. Från första början fungerade de som både ekonomiska och politiska organisationer, vilka tog sig an inte enbart omedelbara problem i fabrikslivet, utan även djupare frågor om social och politisk makt.(11)

Det första arbetarråd som skapades i Budapest var antagligen det som sattes upp den 24 oktober på den Förenade Elektriska Fabriken (Egysult Izzo). Fabriken var en av de största i Budapest och hade över 10 000 arbetare, och var placerad i en industriförort norr om staden. De grundläggande orsakerna till arbetarnas handlingar - deras önskan att förvandla sina arbetsförhållanden i fabrikerna, att lägga produktionsmedlen i sina egna händer och deras tilltro till sin förmåga att klara av det - lyser allra klarast i den första appell som detta första arbetarråd deklarerade: "Våra oskyldiga martyrs spillda blod kommer att leda till en ny era av frihet. Det viktigaste kravet för vårt fria liv är upprättandet av effektiva arbetarråd. Deras medlemmar - arbetare, tjänstemän och ungdomar - kommer att veta hur man skall läka det förflutnas sår. Låt oss visa att vi kan sköta saker och ting bättre än våra tidigare blinda och dominerande bossar."(12)

I samma deklaration - utfärdad på revolutionens första dag - reste arbetarna även mer specifika förslag på en total reorganisering av fabriksadministrationen genom arbetarkontroll baserad på arbetarkommittéer i varje fabrikssektion. Dessa skulle välja delegater till ett arbetarråd för hela fabriken.

Dessa förslag, liksom arbetarnas krav på högre löner, strejkrätt och ett slut på ackordsarbetet och arbetsnormerna, ekade igen och igen i deklarationerna från de arbetarråd som upprättades över hela staden de följande dagarna. Medan arbetarnas politiska krav uttryckte total opposition mot den stalinistiska diktaturen och den sovjetiska överhögheten - och därför krävde fria val och nationellt oberoende - så var dessa krav uttryckta på ett klart och kompromisslöst socialistiskt sätt.(13)

I själva verket så rapporterade de få journalister - från väst- eller kommunistländer - som lyckades bevista något arbetarrådsmöte, att de där inte mötte något motstånd mot socialismen, utan bara krav på en mer genuin arbetardemokrati. Och detta gällde inte enbart Budapest, utan även resten av Ungern. Sålunda deklarerades i en radiosändning från Miskolc (i nordöstra Ungern) den 25 oktober att: "Vi har fått nog! Nog med somliga ledares envælde! Vi vill också ha socialism, men enligt våra egna speciella ungerska villkor som speglar den ungerska arbetarklassen och den ungerska nationens intresse."(14)

Men det var inte bara arbetarnas krav som upp-

stod spontant och med en anmärkningsvärd enighet. Även deras *praktik*, speciellt deras förmåga att organisera sig för att hävda sina krav, utvecklades på ett liknande sätt - från basen och uppåt, samt utan tidigare ledarskap.

Efter vapenvilan den 28 oktober, och bortdragandet av de sovjetiska trupperna från Budapest, hölls möten över hela staden för att koordinera arbetarrådens aktiviteter på stadsdels- och kommunnivå. I Ujpest möttes den 29 oktober delegater från nio större fabriker vid den Förenade Elektriska Fabriken för att upprätta ett stadsdelsarbetarråd. I Kellenfold hölls ett liknande möte på initiativ av arbetarna på Beloiannisfabriken.

Liknade möten hölls i Ubuda och Angyarsfold. Den 30 oktober upprättade delegater från 19 större fabriker i industridistriktet Csepel (söder om Budapest) Csepels Centrala Arbetarråd. Den 31 oktober möttes delegater från arbetarråden i hela Budapest till en arbetarrådskonferensdag. "Riksdagen" upprepade arbetarrådets politiska krav och formulerade även mer detaljerade förslag för arbetarkontrollen i fabriker, förslag som slog fast arbetarrådets grundläggande rättigheter och skyldigheter.

En mycket liknande händelseutveckling kan iaktas i Ungerns större provinsstäder. Där var det i många fall arbetarråden som tog över makten från den tidigare lokala administrationen. I industricentra som Miskolc och Győr (i östra resp västra Ungern) upprättades nationella råd den 24 resp den 26 oktober. Dessa råd bestod av delegater från arbetarråd, soldatråd, studenteråd, bonderåd och råd för de intellektuella, vilka hade upprättats överallt i de bägge städerna. I bägge städerna upprättades i slutet av november större råd för att representera de revolutionära styrkorna i hela den region som dessa städer var centra för. Det lades även fram förslag om val av en nationell riksdag av arbetarråd som skulle ersätta den existerande riksdagen.

Det går alltså inte att förneka att i revolutionens allra första fas, från dess allra första dagar, så utvecklade sig arbetarrörelsen - på eget initiativ och med sin egen dynamik - mot ett förenhetligande och en centralisering av arbetarråden, i riktning mot en nationell struktur av arbetarmakt.

Men det kan samtidigt inte förnekas att under dessa dagar skymdes arbetarrörelsen till en del av revolutionens politiska aspekt: Uppkomsten av politiska partier och bildandet av en ny regering under Imre Nagys och andra revisionsisters ledarskap. Eftersom revolutionens viktigaste fråga vid denna tidpunkt var motståndet mot den sovjetiska interventionen och kravet på ett tillbakadragande av de sovjetiska trupperna är det kanske ofrånkomligt att de politiska ledarnas roll i revolutionen skulle komma i förgrunden och att de ungerska arbetarna skulle sluta leden till stöd för Imre Nagys regering. Detta i hopp om att regeringen på detta sätt skulle stärka sin förhandlingsposition gentemot Sovjet, och uppnå ett tillbakadragande av de sovjetiska trupperna och etablera ett oberoende, demokratiskt och

socialistiskt Ungern.

I november växte en rörelse inom arbetarråden för att avsluta strejkerna och återgå till arbetet, för att på detta sätt stödja Nagys regering. Resolutioner med detta innehåll antogs av arbetarråden i Csepel, Ujpest och i provinscentra Győr och Miskolc. I själva verket var allt förberett för en återgång till arbetet den 5 november. Men i de tidiga timmarna på morgonen den 4 november återvände de sovjetiska tankarna i en massiv attack för att krossa den kortlivade ungerska revolutionen.

IV ARBETARRÖRELSEN EFTER DEN SOVJETISKA REPRESSIONEN

Inför det sovjetiska militära angreppet kollapsade revolutionens politiska styrkor. De föll sönder och försvann nästan helt från scenen. Imre Nagy och hans regerings ledande medlemmar flydde till jugoslaviska ambassaden. De olika partiernas ledare och talesmän försvann från scenen ännu kvickare än de tidigare hade trätt in på den. Revolutionens väpnade styrkor kämpade både i städerna och på landsbygden till sista andetaget, men snart var även de besegrade eller tvungna att fly till Väst. Författarna och de intellektuellas organisationer fortsatte som protestorganisationer, med de kunde inte bjuda något effektivt motstånd mot den sovjetiska militära ockupationen eller mot Janos Kadar-regeringen som Sovjet upprättat.

Men om de revisionistiska kommunisternas och de intellektuellas politiska revolution så snabbt kunde besegras och krossas, så var det inte fallet med den ungerska arbetarklassens sociala revolution. Denna hade varit den verkliga drivkraften bakom de tidigare händelserna, och den utvecklades nu i en ny kampfas där den uppnådde både nya medvetande- och organisationsnivåer. När de sovjetiska tankarna satte sig i rörelse den 4 november var det arbetarråden i Ungerns största industricentra och gruvområden som uppmanade arbetarna att försvara sina fabriker och städer mot de sovjetiska styrkorna. Och de sovjetiska styrkorna mötte det hårdaste motståndet i industricentra i Budapest och på landsbygden.

Även då det väpnade motståndet hade hejdats hade arbetarna fortfarande ett trumfkort - sin kontroll över produktionen - och arbetarråden startade en ny generalstrejk mot Sovjets ockupation och dess marionettregering. Strejken fortsatte, från och till, fram till den ungerska midvintern. Den var ett slag i ansiktet som de sovjetiska tankarna och Kadarregimen till en början var helt försvarslösa mot. Under strejkens förlopp märkte arbetarna själva gradvis sin egen styrka. Under strejken utvecklades arbetarråden ytterligare - på fabriks-, stadsdels-, stads och slutligen på nationell nivå - till en klart organiserad arbetarmakt. En struktur som utgjorde ett verkligt och mäktigt alternativ till den kommunistiska staten.

Samordningen av rådets aktiviteter, vilken varit på gång sedan de sista dagarna i oktober, kom på nytt igång när striderna mattades efter den andra interventionen. Den 12 november hade stadsdelsarbetarråd upprättats i åtminstone sju av Budapests industriområden. Så tidigt som 8

november hade Kellenfolds stadsdelsråd sänt en delegation till den sovjetiska ockupationsstyrelsens överbefälhavare, och 12 november formulerade de ytterligare en gång sina politiska krav och förklarade sin avsikt att fortsätta strejka tills deras krav hade tillgodosetts.

Den 12 november skickade även Ujpests arbetarråd en uppmaning till stadens arbetarråd att de skulle sända delegater till ett möte för att välja ett Centralarbetarråd för hela Storbuda-pest. Två dagar senare upprättades det Centrala Arbetarrådet på ett möte i Förenade Elektriska Fabriken i Ujpest av delegater från alla större fabriker i Budapest. Det Centrala Arbetarrådet upprättade en exekutivkommitté vilken gavs i uppdrag att lägga fram arbetarnas krav för både Kadarregimen och de sovjetiska militära myndigheterna, samt att vidmakthålla generalstrejken tills kraven var tillgodosedda. (15)

Främst bland deras politiska krav var krav på en allmän amnesti, en regering under Imre Nagys ledning, tillbakadragandet av de sovjetiska trupperna och avskaffandet av enpartisystemet. Men arbetarna klargjorde att - trots att de krävde att de sovjetiska trupperna skulle lämna Ungern - önskade de behålla de vänskapliga relationerna med Sovjetunionen, och trots att de krävde fria val så ville de bara ge frihet åt sådana partier som accepterade att samhället ägde produktionsmedlen. Samtidigt fortsatte arbetarna att hävda sina sociala och ekonomiska krav på högre löner, strejkrätt och arbetarkontroll över produktionen.

Under de första novemberveckorna blev snart det Centrala Arbetarrådet den ledande kraften i det fortsatta motståndet mot Kadarregimen och den sovjetiska ockupationen. Fler och fler fabriks- och stadsdelsråd i Budapest och nationella råd i provinsstäderna accepterade dess ledarskap. Även grupper av författare, intellektuella och politiska reformister började stödja det. På detta sätt utvecklades snabbt Centralrådet till en nationell politisk kraft.

Den orubbliga strejken tvingade inte bara Kadarregimen, utan även de sovjetiska militära myndigheterna att de facto erkänna Centralrådets auktoritet. En tid förhandlade t o m Centralrådet direkt med de sovjetiska militära myndigheterna över huvudet på Kadarregeringen. Centralrådet kontaktade det sovjetiska överkommandot för att utverka fängslade rådsmedlemmars frigivning och det sovjetiska Kommandot var representerat på Centralrådets möten - rådsmedlemmarna hade t o m försetts med pass, så de kunde resa fritt efter utgångsförbudet, samt givits tillstånd att bära vapen.

I sina försök att förhandla med Kadarregimen var Centralrådet inte framgångsrikt. Kadar slingrade sig hela tiden för att vinna tid. Jodå, visst ville även han ha Imre Nagy tillbaka i regeringen. Jo, visst ville även han att de sovjetiska trupperna skulle dra sig tillbaka och fria val ... Men innan något av detta kunde uppnås måste strejken avbrytas och ordningen återupprättas. Trots att Kadar inte gjorde några verkliga eftergifter begrep Centrala Arbetarrådets ledare att de strejkande inte kunde hålla ut i evighet. Slutligen, och

mycket motvilligt, gick de med på att uppmana till en återgång till arbetet till måndagen den 19 november. (16)

Men ledarna för Centralrådet övergav trots det inte sina försök att vidmakthålla en struktur av arbetarmakt i opposition mot Kadarregeringen. Arbetarklassen var fortfarande den starkaste makten i landet, och dess ledare visste det.

"Vi är och skall förbli ledarna här i Ungern" förklarade Sandor Racz, den 23-årige verktygsmakare som nyligen valts till Centrala Arbetarrådets ordförande. Genom att avbryta strejken trodde rådsledarna att de kunde demonstrera för regeringen att strejken inte bara hade varit en spontan och oorganiserad reaktion från arbetarnas sida, utan att den var medvetet ledd som ett överväldigande vapen för förverkligandet av arbetarnas krav - och att det kunde användas i igen.

Centrala Arbetarrådet tog nu ytterligare ett steg mot att bli en nationell politisk kraft genom att anordna en nationell konferens för arbetarråd den 21 november. Denna konferens skulle upprätta ett Nationellt Arbetarråd för att representera arbetarna i hela landet. Detta resulterade i myndigheternas första bestämda åtgärder mot råden: 400 sovjetiska tanks patrullerade Budapests gator och omringade den Nationella Sportstadion för att förhindra att konferensen ägde rum. Dagen efter kidnappades Imre Nagy och hans kollegor från den jugoslaviska ambassaden och smugglades till Rumänien. Samtidigt tillkännagav regeringen ett dekret som begränsade arbetarrådets inflytande till enbart ekonomiska frågor på fabrikerna.

Dessa åtgärder ledde till att generalstrejken återupptogs och att arbetarråden tvingades till en klar och uttalad opposition mot Kadarregimen och ett medvetet erkännande av sin roll som en nationell struktur för arbetarmakt.

Under sina aktiviteter de första veckorna hade Rådets ledare varit något oklara om denna roll. Vid ett tillfälle förklarade t o m en av Rådets ledande talesmän att "Vi vet att arbetarråden inte kan bli politiska organisationer". Han förklarade att arbetarna ville att arbetarråden skulle sköta fabrikerna och ekonomin, separata fackföreningar skulle även i fortsättningen tillvarata arbetarnas intressen, och politiska partier skulle finnas för att regera landet.

Då repressionen mot dem ökades erkände emellertid Centralrådets ledare - vare sig de ville det eller ej - att råden i själva verket var en politisk struktur för arbetarmakt och att det enda sätt som de nu kunde förbättra revolutionens villkor på, var att stärka och befästa detta system för arbetarmakt.

I ett uttalande som antogs den 27 november förklarade Centrala Arbetarrådet:

"Vi förklarar kategoriskt att arbetarklassens sanna intressen i Ungern företräds av arbetarråden och att det dessutom inte existerar några starkare

politiska krafter än deras."
"Vi har fått vårt uppdrag från arbetarklassen och vi arbetar med all vår styrka för att stärka arbetarnas makt."

För att hävda sig som en politisk kraft förberedde Centralrådets ledare sig för att utvidga sina politiska aktiviteter till en kraft som representerade hela folket. Rådet tänkte publicera en egen tidning, som skulle heta *Munkasuj-sag* (*Arbetarnas Nyheter*), och gjorde t o m förberedelser för att trycka den underjordiskt. Några medlemmar ur Centralrådet planerade även

Dessutom hade Kadarregimen nu lyckats omorganisera sina styrkor och gradvis återupprättat sin kontroll över produktionsprocessen. Ett regeringsdekret hade upphävt arbetarrådets auktoritet över företagsledningen, och de fabrikschefer som arbetarråden hade avsatt under revolutionen återinsattes nu av regeringen. Kommunistpartiet, fackföreningarna och statens säkerhetsstyrkor - vilka alla hade fördrivits från fabrikena under revolutionen - återinsattes.

Så länge kampen för kontroll på fabriksgolvet - i själva produktionen - inte var avgjord, så ansåg regimen det vara nödvändigt, kanske t o m önskvärt, att tolerera arbetarrådets aktivitet

Särskilt i arbetarkvarteren utkämpades hårda strider

att konstituera ett Nationellt Arbetarråd, som skulle haft ett permanent presidium, sekretariat och kommittéstruktur. De föreslog även skapandet av en Arbetarriksdag - som skulle bestå av valda representanter för arbetarråden - vilket skulle fungera som en riksdag.

Men då arbetarna blev alltmer medvetna om nödvändigheten av att hävda sig som en organiserad politisk kraft, blev Kadarregimen och de sovjetiska myndigheterna alltmer bestämda att förhindra detta.

När Centralrådet förberedde publiceringen av sin tidning *Arbetarnas Nyheter* gjorde polisen en razzia mot dess huvudkontor och tryckeri och beslagtogs alla exemplar av tidningen.

på det politiska området. Men så fort regimen hade fått nytt fäste i fabrikena - hade återupprättat sin kontroll över produktionen - kunde den med tillförsikt kraftfullt gå emot arbetarrådets politiska överbyggnad.

Den försökt först minska fabriksrådets kompetensområde och begränsa de övrigas aktiviteter med hjälp av lagar. De första dagarna i december blev regeringen djärvare och startade en våg av arresteringar av fabriksrådets medlemmar. 200-300 arresterades och fängslades, och många av dem förvisades till Sovjetunionen.

Medvetna om att nätet drogs åt kring dem förberedde sig det Centrala Arbetarrådet för det avgörande styrkeprovet. Dess ledare förberedde

i hemlighet ett sammankallande av ytterligare en nationell konferens till den 9 december, för att upprätta ett Nationellt Arbetarråd som skulle representera det arbetande folket över hela landet i kampen mot Kadarregimen. Regeringen förvarnades om mötet och tänkte förbjuda Centralrådet och arrestera dess ledare. Men delegaterna till Nationalrådets möte fick i sin tur reda på regeringens planer och de som var i Budapest på kvällen den 8 december startade omedelbart mötet.

Några minuter senare kom nyheter om att sovjetiska trupper hade öppnat eld mot demonstrerande gruvarbetare i staden Salgotarjan, vilket resulterat i flera döda och många skadade. När dessa nyheter lästs upp blev stämningen "en storm av harm" och delegaterna utlyste en 48 timmars proteststrejk mot regeringens terroristhandlingar. "Släck ljuset, ta bort gasen, låt inget bli kvar!" förklarade en delegat. "Strejka till våren, eller tills våra liv slutar!" ropade en annan.

Regeringen besvarade, i enlighet med sin plan, strejkuppmaningen med att förbjuda Centrala Arbetarrådet och arrestera de flesta av dess medlemmar. Två av rådets ledare - Sandor Racz och Sandor Bali - lyckades till en början undvika arrestering genom att tillbringa de följande två dagarna på Beloianisfabriken. Där skyddades de av beväpnade arbetare som inte avskräckts av vare sig ungersk polis eller sovjetiska tanks. Den 11 december accepterade emellertid Racz och Bali en personlig inbjudan från Kadar om att träffas för att diskutera ett slut på strejken. Men då de anlände till riksdagshuset greps de omedelbart och arresterades.

Arresteringen av Racz och Bali gav ökad tyngd åt strejken som nu på många ställen bestod av okkupationer och sittstrejker. Som svar införde Kadarregeringen undantagstillstånd, förbjöd alla ickeauktoriserade möten och demonstrationer, upplöste alla terroristiska arbetarråd, samt tillkännagav ett dekret som möjliggjorde internering utan rättegång samt upprättandet av specialdomstolar för summariska rättegångar. Kadar förklarade att "Arbetarna terroriserades av kontrarevolutionära strejkare" och det Ungerska Kommunistpartiet förklarade att det hade "förkastat de reaktionära kraven ... på strejkrätt gentemot arbetarstaten." Det dröjde inte länge förrän Kadars sk 'Revolutionära Arbetar- och Bonde-regering' tillkännagav ett dekret som utvidgade dödsstraffet till strejk och strejkuppmaningar.

I slutet av december 1956 och de första veckorna i januari 1957 var arbetarråden halvlegala och de utkämpade sin sista strid mot den kommunistiska statens konsolidering av makten. Strejker och demonstrationer fortsatte över hela landet och skedde ofta i arbetardistriktet med väpnade strider mot både den ungerska hemliga polisen och sovjetiska trupper. I många fall utkämpades regelrätta bataljer i fabriken, vilka ofta avslutades först då sovjetiska trupper sändes dit för att ockupera dem.

I detta läge tvingades arbetarråden till slut att ge upp kampen, och på våren 1957 hade den ungerska arbetarklassens organiserade styrka till slut brutits. Men det dröjde tills novem-

ber 1957 innan Janos Kadarregeringen var så stark att den kunde upplösa alla återstående arbetarråd. (18)

V ANALYSER OCH VÄRDERINGAR AV ARBETARRÅDEN

a) Den liberala/leninistiska analysen

Denna syn bygger på att den ungerska revolutionen var en revolution som inspirerades och motiverades av de intellektuella. En revolution där det revolutionära medvetandet först utvecklades hos de intellektuella, vilka spred det till arbetarna, som i sin tur sedan satte det i verket. I den mån arbetarna gjorde revolutionen gjorde de den under de intellektuellas ledarskap. Något paradoxalt delas denna syn av både liberaler, som ser Ungern som en revolution för intellektuella friheter, och av trotskister och andra leninister, vilka även de tror på de intellektuellas ledande roll i perioder av revolutionär förändring.

Om man betraktar arbetarråden - som jag gör i den här artikeln - som revolutionens radikalaste skapelse, då grundas dessa analyser helt enkelt inte på fakta. Tvärtom, de intellektuella och revisionisterna, vilka utgjorde en inre opposition i det ungerska kommunistpartiet under månaderna och åren innan oktober 1956, tycks aldrig ens ha funderat över möjligheten att skapa arbetarråd. Faktum är att deras målsättning hade varit begränsad till reformistiska och politiska förändringar på parti- och statsledningsnivå.

Idén om arbetarråd nämns inte en enda gång i Imre Nagys skrifter från 1953-56 - de teser som utgjorde oppositionens och Nagy-regeringens grundläggande program under revolutionen. Petöficirkeln, som av många ses som den radikalaste oppositionsgruppen, höll inte en enda debatt om arbetarklassens problem. Och även studenternas berömda 16 punkter innehöll inte en enda referens till arbetarkontroll i fabriken. Med några mycket få undantag finns det nästan inget bevis för att någon av oppositionsgrupperna på något sätt deltog i upprättandet av arbetarråden, eller att de brydde sig om dem när de först upprättades i perioden mellan de bägge sovjetiska interventionerna.

Det kan ha varit så i Jugoslavien i början av 50-talet, i Polen 1956 eller än en gång i Tjeckoslovakien 1968, att de ursprungliga förslagen att bilda arbetarråd kom från olikänkade grupper av intellektuella och studenter, eller t o m från kommunistpartiets egen hierarki - Men detta var definitivt inte fallet med de ungerska arbetarråden 1956, vilka obestridligen upprättades på arbetarnas eget initiativ. Faktum är att det var först efter det att de ungerska arbetarna visat sin makt, både genom strejkrörelsen och upprättandet av arbetarråden; bara efter den andra sovjetiska interventionen då de politiska reformisternas och de intellektuellas organisationer effektivt hade krossats och arbetarråden återstod som den enda organiserade kraften kapabel att motstå okkupationen; - Det var först då som medlemmar av den tidigare elitoppositionen (politiska reformister, intellektuella och författare) slutligen

erkände både arbetarrådens betydelse och möjligheter.

Det var på författarföreningens möte den 12 november som arbetarrådets betydelse först offentligt erkändes. En resolution antogs där författarna förklarade att: "Vi förenar vårt öde med den ungerska arbetarklassen, bönderna och den revolutionära ungdomen. I den fortsatta utvecklingen ämnar vi arbeta tillsammans med deras demokratiskt valda organisationer."

Några dagar senare var det de ungerska intellektuellas revolutionära kommittés tur att anta ett manifest där man förklarade att nu var det dags "att placera vårt totala sociala, ekonomiska och politiska liv på en ny grundval" - på principen om "självförvaltning" baserad på de revolutionära kommittéerna och arbetarråden. En vecka senare antog de tillsammans med det Centrala Arbetarrådet en deklaration som krävde en ny social ordning, vilken skulle grunda sig på arbetarnas, soldaternas och böndernas demokratiska organisationer - "maktorganisationer, inte partiorganisationer".

Då Kadarregeringen ökade sin repression mot både de intellektuella och arbetarna började de intellektuellas revolutionära råd att samarbeta än närmare med det Centrala Arbetarrådet. I slutet av november förklarade det att nu var den ungerska arbetarklassen "den starkaste masskraften, kapabel att försvara revolutionens landvinningar" och uttryckte sitt "totala stöd för arbetarråden".

Vid denna tid hoppade t o m Imre Nagy och reformkommunisterna på det växande tåget som arbetarrädsrörelsen utgjorde. Från sin asyl på den jugoslaviska ambassaden förklarade de att "den ungerska folkrepublikens regering först och främst skall söka sitt stöd hos arbetarråden."

Det klaraste stödet för arbetarråden kom emellertid från den radikala delen av Nagys supportrar, vilka länge hade vacklat på gränsen till att bryta med den leninistiska ortodoxin. De hade stannat kvar i det fria när deras mer högerinriktade kollegor hade flytt till säkerheten på den jugoslaviska ambassaden. Senare, under Miklos Gimes ledarskap, hade de i hemlighet förenat sig i den Ungerska Demokratiska Oberoenderörelsen. Denna rörelse publicerade en underjordisk tidning - *23 Oktober* - och hävdade att revolutionens största framgång var det tidigare enparti-systemets undergång och upprättandet av arbetarråd. *23 Oktober* uppmanade t o m arbetarråden att installera sig själva som den politiska makten i landet genom att upprätta ett "nationellt arbetarråd vilket skulle bli arbetarklassens demokratiskt valda styrelseorgan"

Så, ännu kom därför de radikalaste delarna av de intellektuella och de politiska reformisterna att erkänna arbetarrörelsens möjligheter. Men i denna process hade rådets praktiska verklighet, som organ för arbetarklassens direkta styre, fötts innan de intellektuella förstod att arbetarna kunde spela denna roll. Dessutom var det arbetarrådets praktiska erfarenheter som tvingade de intellektuella att ändra sina

idéer och teorier, både om den kommunistiska statens natur och om den revolutionära rörelsen mot den.

I denna process vändes den leninistiska modellen om sambandet mellan medvetande och handling nästan helt i sin motsats. Långt ifrån att det socialistiska medvetandet tillfördes arbetarna utifrån, av de revolutionära intellektuella, så var det faktiskt de intellektuella som alltid släpade efter arbetarnas praktiska erövringar. Revolutionärt medvetande uppstod med andra ord först bland arbetarna som ett resultat av deras socialistiska handlande och först senare erkändes det som sådant av den tidigare oppositionsrörelsens intellektuella. Detta innebär inte att det revolutionära medvetandet uppstod omedelbart eller fullständigt spontant, utan att det utvecklades under kampens förlopp. Vid varje steg i denna kamp låg arbetarnas medvetande framför de intellektuellas och andra bland arbetarnas tidigare politiska ledare. Om någon spelade en ledande roll i revolutionen, så var det inte de intellektuella, de politiska ledarna eller något revolutionärt parti - utan hela arbetarklassen.

b) Den kadamistiska analysen

I den här delen ska jag begränsa mig till att utvärdera de mer raffinerade varianterna av försvar för Chrustjov och Janos Kadarregeringens ståndpunkter.

Kadarregimens officiella advokater försöker ofta - medan den erkänner att det fanns ett massivt folkligt missnöje med den tidigare stalinistiska regimen - påstå att arbetarklassen inte omedelbart anslöt sig en masse till revolutionen. Dessutom påstår de att de arbetare som deltog inte var genuina proletärer, utan antingen var ett 'lumpen'proletariat eller 'deklasserade' element. Detta argument fortsätter ofta med att påstå att arbetarråden dominerades av reaktionärer eller kontrarevolutionärer. Åtminstone så skedde en svängning åt höger under revolutionens förlopp, varigenom dessa kategorier kom att spela en allt mer dominerande roll. (19)

Argumentet att det bara var lumpenproletariatet som anslöt sig till revolutionen motsägs klarast av fakta själva: De första initiativen till att bilda arbetarråd kom från de största och mest avancerade fabrikena, både i Budapest och i provinserna. Det är därför tydligt att det var den mest avancerade delen inom arbetarklassen som tog ledningen.

Det skulle kunna finnas ett korn av sanning i argumentet att arbetarråden under revolutionen svängde mot höger tills de dominerades av reaktionära element. Men de ungerska myndigheterna har aldrig tillhandahållit tillräckligt med fakta för att rättfärdiga sina påståenden. Den hävdar att 25 procent av rådsmedlemmarna och 70 procent av rådsledarna kom från vad de kallar 'reaktionära sociala klasser' (vilket inbegriper f d kapitalister, jordägare, officerare, Horthyanhängare, stats-och kommunalanställda under Horthyregimen, f d ungerska fascister och SS-medlemmar). Men då denna kategori inbegriper alla soldater i den ungerska armén vilka befo-

drades i det andra världskriget, eller anställda i den statliga eller kommunala administrationen under Horthyregimen, så är den så allomfattande att den är nästan meningslös. T o m f d medlemmar av ungerska pojkscouterna medräknas. Denna kategori av reaktionärer inberäknar även 'offentliga fiender på grundval av deras tidigare politiska uppförande', vilket förstås inbegriper alla de som dömts eller fängslats för politiska brott under Rakosis stalinistiska regim. Den detaljerade information vi har om organiseringen och sammansättningen av vissa arbetarråd - speciellt efter den 4 november - gör dessutom allt annat än bekräftar dessa påståenden.

Det skulle emellertid vara fel att förneka att det fanns *ett visst* reaktionärt inflytande närvarande i arbetarråden - även om vad som faktiskt fanns troligen inte främst beroddes på individuella reaktionärer utan på de anti-kommunistiska attityder som inpräglats under åren av stalinistiskt förtryck och exploatering. En av de mest reaktionära figurer som dök upp under den ungerska revolutionen var t ex kardinal Jozsef Mindszenty - den ungerska katolska kyrkans ärkebiskop och "en äkta reaktionär inskränkt ungersk nationalist och antisocialist" - som hade förföljts och fängslats under Rakosiregimen, och på så sätt erhållit ett betydande stöd som martyr och oppositionell mot det stalinistiska systemet.

Han befriades under revolutionen från sitt fängelse/slott en bit utanför Budapest av en ungersk arméenheter. Men hade arméeneheten varit där bara en halvtimme senare för att befria honom, så hade - vad som kunde ha blivit en av 1900-talets historias största ironier - denne reaktionäre katolske kardinal istället befriats och i triumf förts tillbaka av två bilar fyllda med beväpnade arbetare som med denna avsikt redan startat från det revolutionära arbetarrådet i Ujpest. Även om dessa arbetare faktiskt mötte Mindszenty och bad honom att stanna i Ujpest och tala till arbetarna på sin väg tillbaka till Budapest, så verkar det faktiskt som att det var kardinalen som nekade till erbjudandet.

Kadarregimens påstående att arbetarråden dominerades av kontrarevolutionärer besvarades kanske bäst av arbetarna själva under generalstrejken mot Kadars sk 'Revolutionära arbetar- och bonderegering'. I mitten av november kunde man se många olika affischer på Budapests gator, av vilka följande bara är en version: "Varning! Medborgare i Budapest! Var på din vakt! Nästan 10 miljoner kontrarevolutionärer är lösa i landet. I de f d aristokratiska stadsdelarna Csepel och Csepel, har mer än tio tusen f d jordägare, kapitalister, generaler och biskopar barrikaderat sig. På grund av dessa gängs härjningar finns det nu totalt bara sex överlevande arbetare kvar - och de har bildat Janos-Kadarregeringen."

På en mindre satirisk nivå - styrkan och solidariteten i generalstrejken mot ockupationen är i sig själv den kraftigast möjliga förnekelsen av Kadarregimens påståenden. En annan väggaffisch deklarerade: "Generalstrejken är ett vapen som bara kan användas när hela arbetarklassen är enig - så kalla oss inte fascister!"

c) Kritiken att arbetarråden
var elitistiska

En tredje möjlig kritik kan tänkas acceptera att arbetarråden *var* ett autonomt uttryck, men anser att de ännu ej representerade hela arbetarklassen. Snarare var de ett uttryck för en speciell del av arbetarklassen - den mest avancerade och yrkesskickliga delen av den. Därför utgjorde arbetarråden inte grundvalen för en verklig arbetarsjälvförvaltning, utan fröet till ett möjligt byråkratsikt skikt, en ny teknokratisk elit.

Det har visats att det finns en hel del sanning i detta argument när det appliceras på fabrikskommittéer och arbetarråd i Ryssland 1917, i Tyskland 1918 eller Italien 1920 - och det är definitivt även sant om de ungerska arbetarråden 1956. (20)

Detaljerade upplysningar finns inte lätt tillgängliga, men de flesta studier av de ungerska arbetarråden (vilka närmare tittat på den här frågan) har kommit till slutsatsen att en stor del av de som valdes till arbetarråden var yrkesskickliga arbetare - bland dem många metallarbetare (verktygsmakare och svarvare), fabriksarbetare, elektriker och mekaniker. Många av dem hade tidigare politisk erfarenhet - som medlemmar av fackföreningar eller av det socialdemokratiska eller kommunistiska partiet. Självklart var det på grund av deras yrkesskicklighet, kunskap och erfarenhet som arbetarna hade valt dem till råden. Samtidigt var det dessa faktorer - vilka även skilde arbetarnas representanter från arbetarna - som medförde åtminstone en rimlig fara för att de skulle utvecklas till en ny administrativ elit.

Man kan även argumentera för att deras tidigare politiska erfarenheter kan ha gjort dem *alltför* villiga att förhandla med Kadarregimen, och söka en kompromisslösning, även om det slutligen var Kadarregimen som förkastade detta. Men om Kadarregimen - eller åtminstone dess hökar och sovjetiska hjälpare - hade varit mer återhållsamma och kompromissvilliga, är det faktiskt tänkbart att arbetarråden kunde ha inkorporerats i den kommunistiska regimen, och att arbetarnas landvinningar hade rekupererats, delvis på grund av rådets ledarskaps natur.

Samtidigt innehöll råden inom sig medlen att motstå dessa faror. Rådsmedlemmarna var inte heltidsfunktionärer utan delegater som förväntades rapportera kontinuerligt till arbetarna, och det var hela tiden möjligt att återkalla och byta ut dem. Detta tillämpades även på medlemmarna i det Centrala Arbetarrådet. Under de få veckor som de existerade ändrades faktiskt rådets sammansättning kontinuerligt. Denna fortgående möjlighet utgjorde den bästa säkerheten mot rådets förstelning till en ny administrativ kast, som skulle ha rest sig över och skurit loss sig ifrån arbetarna.

Detta argument visar emellertid att enbart existensen av råd inte i sig självt löser alla problem med att upprätta socialismen eller ett självförvaltad samhälle. Men jag menar att även

svaren på dessa problem måste komma från arbetarna själva - ur deras egna kamperfarenheter - och inte från någon politisk intervention *utifrån*.

d) Den trotskistiska kritiken

Slutligen vill jag ta upp en syn vilken tycks dominera inom den trotskistiska leninistiska vänstern. En syn som accepterar att arbetarråden var arbetarklassens autonoma och direkta organ, men kritiserar dem av just denna anledning: Denna syn menar att eftersom arbetarnas medvetande uppstod ur klasskampens direkta erfarenheter så kan det bara vara ett reformistiskt och fackföreningsmedvetande. Ett revolutionärt medvetande måste tillföras arbetarklassen utifrån. Det kan inte uppstå ur klassens egen omdelbara erfarenhet. Det här framträder oftast i den trotskistiska kritiken. Denna hävdar att vad som saknades i arbetarrådsrörelsen var närvaron av ett avantgardeparti, ett parti som skulle leda en politisk revolution - till skillnad från rådets sociala revolution. (21)

Enligt min mening är detta ytterligare en författad teori som på inget sätt är förenlig med vad som faktiskt inträffade. Arbetarnas krav på upprättandet av arbetarråd, som ett sätt att inrätta direkt arbetarkontroll över produktionen, uppstod på revolutionens första dag. Eftersom dessa krav var krav på en fundamental förändring av produktionsrelationen var

de klart revolutionära - och inte enbart reformistiska.

Dessutom, som jag tidigare visat, startade försöken att ena arbetarrådsrörelsen i revolutionens första vecka. Så både organisering och medvetande utvecklades genom arbetarnas självständiga aktivitet. Slutligen utvecklades under kampen mot Kadarregimen efter den 4 november arbetarnas erkännande av rådets politiska roll, som direkta organ för sin kamp. Med andra ord; *medvetande, organisering, ledarskap* ... behöver inte tillföras arbetarråden "utifrån" - de utvecklades alla under rådets kamp mot den kommunistiska staten. Allt detta hände inte med omedelbar spontanitet, men det hände utan något revolutionärt partis närvaro eller ingripande.

Men att säga att det inte fanns något revolutionärt parti innebär inte att det inte fanns något revolutionärt ledarskap eller ens något revolutionärt avantgarde. - Det fanns det, för det Centrala Arbetarrådet utgjorde självt arbetarrörelsens ledarskap. Detta ledarskap hade uppstått ur klassen själv och skapats i den revolutionära kampen. Det fanns därför ett infött arbetarledarskap till skillnad från ett ledarskap som först hade behövt inplanterats i klassen utifrån - som de traditionella leninisterna anser.

Emellertid kan kanske ett argument fortfarande föras fram: Att detta ledarskap trots allt fort-

Järnvägsvagn med uppmaningen: FORTSÄTT STREJKA

farande inte kunde ge *tillräcklig* centraliserad politisk ledning för arbetarrörelsen - och för *detta* behövdes det ett revolutionärt parti. Vad gäller detta argument lutar jag närmast åt den åsikten att om arbetarråden skall kritiserar för något, så är det inte att de var *alltför lite* intresserade av aktiviteter på den centrala politiska nivån - utan snarare för att de var *alltför* villiga att spela den politiska rollen.

Från mitten av november till mitten av december hölls en serie politiska möten mellan regeringen och arbetarledarna. Ändlösa förhandlingar och många proklamationer och ultimata formulerades. Allt detta gavs betydande täckning i den ungerska pressen och radion - all denna politiska teater. Det kan mycket väl ha skapat illusioner om makt hos rådets ledare och inom arbetarklassen i allmänhet. På detta sätt kan rådets politiska roll mycket väl ha tjänat till att avleda uppmärksamheten från den verkliga kampen. - Den som fördes vid den sociala basen; i fabriken, där arbetarnas ökade inflytande, som uppnått under revolutionen, nu undergrävdes - istället för att stärka arbetarrörelsen.

Gradvis kunde Kadarregimen genom sin kamp återupprätta sin makt över produktionen genom att återinsätta sina agenter för kontroll i fabriken - direktionen, partiet, fackföreningarna samt säkerhetspolisen. Alla de som arbetarna under revolutionen hade kastat ut från fabriken. Det verkar som att så länge som kampen för kontroll på produktionsnivån inte vunnits, så ansåg regimen det nödvändigt att tolerera arbetarrådets politiska aktiviteter. Men så fort regimen undergrävt rådets kontroll vid basen, kunde den med tillförsikt och styrka gå över till att svepa bort rådets politiska överbyggnad.

Om vi ser på hur de ungerska arbetarråden verkligen besegrades 1956, kan det kraftfullt argumenteras för att vad som behövdes var inte upprättandet av *ytterligare* en central - politiskt ledarskap - utan en starkare koncentrering av resurserna på att organisera revolutionen vid den sociala basen, för att förenhetliga kampen i fabriken, för att försvara och vidmakthålla den sociala revolutionens erövringar, den direkta organiseringen av arbetarkontrollen över produktionen.

VI SLUTSATSER

a) De intellektuellas roll

Det viktigaste syftet med den här artikeln var att bestrida att den ungerska revolutionen var en revolution som motiverats och inspirerats av en strävan efter intellektuella friheter, och att den skulle ha initierats, även om den inte leddes, av de intellektuella. Denna analys är bara ett uttryck för en grundläggande uppfattning om revolutionära förändringars väsen och de intellektuellas roll härvid. Denna åsikt delas av många som annars har vitt skilda åsikter. Konservativa anser att de intellektuellas abstrakta och oansvariga idéer bringar samhällets organiska utveckling ur fattningen. Liberalerna å sin sida tror på idéernas överlägsenhet och anser även de att det talade och

skrivna ordets inflytande spelar den viktigaste rollen vid sociala förändringar. Marxister slutligen - eller åtminstone den leninistiska varianten - tror att massorna bara kan uppnå ett revolutionärt medvetande om det först har sprutats in i dem av de intellektuella.

Det är min åsikt att de fakta som jag presenterat om den ungerska revolutionens förlopp klart visar att dessa synsätt på de intellektuellas roll inte är något annat än en myt. - En myt som är lika behaglig för konservativa och liberaler som för revolutionära intellektuella. I åtminstone det ungerska fallet flöt inte medvetandet från de intellektuella till arbetarna, utan tvärtom. Arbetarrörelsen låg inte efter de intellektuella, utan tvärtom inspirerade de dem. Med andra ord föregick praktiken teorin.

b) Arbetarnas roll

Det andra syftet med den här artikeln var att bestrida det till sitt väsen leninistiska synsättet att arbetarklassen av sig själv inte kan bli en "klass för sig", eller att den inte på grundval av sin egen kamperfarenhet kan uppnå ett "sant" eller revolutionärt klassmedvetande.

Än en gång, jag anser att fakta talar för sig själva: Den ungerska revolutionen var en social revolution i vilken den ledande rollen - före, under och efter, upproret i oktober 1956 - togs av arbetarklassen. Under revolutionens förlopp uppstod arbetarråden först på arbetarnas spontana initiativ, och de utvecklades därefter genom själva kampprocessen mot den stalinistiska staten till en nationell struktur för arbetarmakt. I denna kamp utvecklades arbetarklassens medvetande genom erfarenheterna från de revolutionära aktiviteterna och förenandet av arbetarnas kamp - centraliseringen av dess organisationer - främjade på detta sätt upprättandet av ett system för direkt arbetarmakt. Detta innebar ett reellt och starkt alternativ till den kommunistiska staten, och det utgjorde grunden för ett socialistiskt samhälle i vilket både den ekonomiska och den politiska makten skulle ligga i det arbetande folkets händer.

Som en av de mer medvetna observatörerna vid den tiden påpekade: "Den ungerska revolutionens mirakel ligger inte i dess hjältemod i kampen för frihet. Det ligger snarare i vissheten, fullständigheten och tillförsiktigheten med vilken den i stridens mitt, och med det kortaste varsel, lade grunden till ett helt nytt samhälle." (22)

Bill Lomax
ur Critique 12

Översättning: Göran Lidén

1. En av de som tydligast uttryckt denna ståndpunkt är Hannah Arendt, som skrivit: "Det var inte de underprivilegierade, utan de överprivilegierade i det kommunistiska samhället som tog initiativet, och deras motiv var varken deras egen eller andra medborgares materiella misär, utan enbart Frihet och Sanning." Arendt (1958), sid 494.
2. Aczel och Meray (1960). De värdefullaste akademiska studierna av revolutionen har skrivits av Kecskemeti (1961) och Zinner (1962).
3. Således skriver Kecskemeti: "fram till revolutionens utbrott hade oppositionens livaktighet och agitationen för reformer i hög grad karaktären av ett internt familjegräl. Inget tydde på att massorna kunde, eller ville, ta saken i egna händer." (sid 1-3) På samma sätt hävdar Zinner att de intellektuella underblåste "massrevoltens politiska bränder", (sid 257).
4. Cliff (1964) sid 24 och *Anarchist Worker* (1976) sid 6.
5. Nagy, Imre (1957) sid 45 och 66.
6. György Paloczi-Horvath i en intervju för *Columbia University Research Project on Hu Hungary*, New York 1957. Detta är det första av en rad citat från de intervjuer som gjordes av Columbia Research Project med ungerska flyktingar i Väst åren 1956 - 1958. Jag har uteslutit särskilda referenser till de efterföljande citaten från denna källa som kommer på de följande sidorna.
7. Nagy, Imre (1957) sid 54.
8. *Hungaricus* (1957). Denna referens gäller manuskriptets andra avdelning som fortfarande är opublicerat.
9. Kecskemeti (1961) sid 1.
10. Den fullständiga texten till studenternas resolution finns i Anderson (1975) sid 150-152.
11. I själva verket upprättades arbetarrådet den 22 oktober, en dag före upproret, i DIMVAGs järn och stålverk i Diosgyor i närheten av Miskolc. Det första arbetarrådet i Budapest var förmodligen det vid Egyesult Izzo (Förenade elektriska) fabriken i Ujpest, som upprättades den 24 oktober. Om arbetarrådets upprättande, aktiviteter och krav, se Kiraly (1961).
12. Kiraly (1961) sid 24.
13. En samling resolutioner och rapporter från arbetarråden under denna period finns tillgängliga i Marie och Nagy (1966). (Dessutom i Anderson (1975) och Nilsson(1976).)
14. *Free Europe Committee* (1956) sid 15-16. Detta är en samling radioutsändningar från Ungern under revolutionen, som har publicerats på flera språk.
15. Om upprättandet av det centrala arbetarrådet och dess fortsatta aktiviteter, se Nagy, Balazs (1961) - en kortare version finns i Lomax (1980) - och Lomax (1976), kapitel 5.

En studie av det centrala arbetarrådet, som trots att den är en officiell tolkning av händelserna - innehåller mycket värdefull information har publicerats i Ungern - Molnar, Janos (1969).

16. Kadars uttalanden, som gjordes vid möte med ledarna för det centrala arbetarrådet, publicerades i det ungerska kommunistpartiets tidning *Nepszabadsag* den 15 november 1956. Men dessa tidningar är inte längre offentligt tillgängliga i dagens Ungern! Hans tal finns emellertid återgivet i Lasky (1957), sid 262-263. Laskys bok är en ovärderlig samling tidnings- och radorapporter från 1956 års händelser.
17. Marie och Nagy (1966) sid 284.
18. Kampen mellan arbetarråden och Kadarregeringen finns också detaljerat återgivna i Anderson (1975), en av de få böckerna på svenska.
19. För exempel på denna ståndpunkt, se Kadar (1962) sid 64-67 och Molnar, Janos (1967) sid 153-156.
20. Detta argument har utvecklats av Bologna (1972) och Goodey (1974).
21. Detta var Fjärde Internationalens uppfattning i december 1956. Se *Quatrieme Internationale* (1956).
22. James (1977) sid 182.

BIBLIOGRAFI:

- ACZEL, Tamas och Tibor MERAY - *The Revolt of the Mind*, Praeger New York 1960
- ANARCHIST WORKER, Special Supplement: *Hungary 1956*, London 1976
- ANDERSON, Andy - *UNGERN 56. den beväpnade sanningen*, Arbetarpress Göteborg 1975
- ARENDT, Hannah - *The Origins of Totalitarianism*, andra upplagan, Allen & Unwin London 1958
- BOLOGNA, Sergio - 'Class Composition and the Theory of the Party at the Origin of the Workers Council Movement', *Telos* nr 13, New York hösten 1972
- CLIFF, Tony - *Russia: A Marxist Analysis*, International Socialism London 1964
- COLUMBIA UNIVERSITY RESEARCH PROJECT ON HUNGARY, Reports, memoranda and interviews made with Hungarian refugees in the West between 1956 and 1958, Archive, Columbia University, New York
- FREE EUROPE COMMITTEE - *The Revolt in Hungary* (En samling avlyssnade radioutsändningar från Ungern, 23 oktober - 7 november 1956), Free Europe Committee New York 1956
- GOODEY, Chris - 'Factory Committees and the Dictatorship of the Proletariat', *Critique* nr 3, Glasgow 1974
- HUNGARIAN PEOPLE'S REPUBLIC, *The Counter-Revolutionary Forces in the October Events in Hungary*, 4 volymer 1956-57, samt volym 5: *The Counter-Revolutionary Conspiracy of Imre Nagy and his Accomplices*, Information Bureau of the Council of Ministers Budapest 1958. (Den

officiella redogörelsen som tolkar händelserna som en "kontrarevolution".)

HUNGARICUS - *On a Few Lessons of the Hungarian National-Democratic Revolution*, Imre Nagy Institute for Political Research Bryssel 1959. (Detta är den första delen av ett hemligt manuskript som skrevs och spreds i Ungern i slutet av 1956 och i början av 1957.)

JAMES, CLR - 'The Hungarian Workers Councils', i CLR James, *The Future in the Present*, Allison & Busby London 1977

KADAR, Janos - *Socialist Construction in Hungary*, (valda tal och artiklar 1957-61), Corvina Press Budapest 1962

KECSKEMETI, Paul - *The Unexpected Revolution*, Stanford University Press 1961

KIRALY, Erno - *Die Arbeiterselbstverwaltung in Ungarn*, Oldenbourg München 1961

LASKY, Melvin J (red.) - *The Hungarian Revolution: A White Book*, Secker & Warburg London 1961

LOMAX, Bill (red.) - *Eyewitness in Hungary*, Spokesman Nottingham 1980

LOMAX, Bill - *Hungary 1956*, Allison & Busby London 1976

MARIE, Jean-Jacques och Balazs Nagy (red.) - *Pologne-Hongrie 1956*, Etudes et Documentation Internationales Paris 1966

MERAY, Tibor - *Thirteen Days that Shook the Kremlin*, Praeger New York 1959

MOLNAR, Janos - *Ellenforradalom Magyarországon 1956-ban* (Kontrarevolution i Ungern 1956), Akademia Kiado Budapest 1967

MOLNAR, Janos - *A Nagybudapesti Kozponti Munkastanacs* (Storbudapests Centrala Arbetarråd), Akademia Kiado Budapest 1969

NAGY, Balazs - *La Formation du Conseil Central Ouvrier de Budapest en 1956*, Imre Nagy Institute for Political Research Bryssel 1961. (En förkortad version finns i Mandel (1971) och i Lomax (1980))

NAGY, Imre - *On Communism*, Praeger New York 1957
Quatrieme Internationale, december 1957, Paris

ZINNER, Paul E - *Revolution in Hungary*, Columbia University Press 1962

BÖCKER PÅ SVENSKA:

Andy Anderson - *UNGERN 56. Den beväpnade sanningen*, Arbetarpress 1975

Peter Fryer - *Ungersk tragedi*, Tiden 1957

Sandór Kopácsi - *Den ungerska tragedin*, Nordstedt 1979

Sture Källberg - *Uppror Budapest 1956*, Tema

Ernest Mandel - *Arbetarkontroll, arbetarråd, arbetarstyre*, Partisano 1971

Ingemar E Nilsson - *Arbetarråden i Polen och Ungern*, Federativs 1976